

СЛУЧАЈНИ НАЛАЗИ НАКИТА СА ТЕРИТОРИЈЕ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ ИЗ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ЗБИРКЕ НАРОДНОГ МУЗЕЈА НИШ

Слободан Митић
Народни музеј Ниш

e-mail: smitic88@gmail.com | Кратко саопштење

Примљено: 10. 2. 2023. | УДК: 069.51:671.12(497.11)''11/15''

Прихваћено: 21. 6. 2023. | 904:671.12(497.115)''11/15''

Апстракт: У раду су каталошки обрађена четири примерка накита из средњовековне археолошке збирке Народног музеја Ниш. Ради се о три прстена и једној бобици са гранулама које је Музеју поконио Живко Димитријевић из Ниша. С обзиром на то да се ради о изузетним примерцима, до сада необјављиваним, али нажалост без археолошког контекста, методологија у раду своди се на типолошку анализу и проналажење аналогја на основу којих су ови примерци датовани.

Кључне речи: Ниш, Косово и Метохија, средњи век, прстење, наушница

Увод

Потреба човека за украшавањем постоји одувек – од најранијих, различитих украса који су обликом, бојом, звецкањем, буком и улепшавали човека, али и одгонили зле силе, до свести о вредности скупогеног накита, његове симболике, спознаје да његовим ношењем излазите из свакодневне реалности (Биорац 1999, 155; Гајић 2018, 12). Међу занатским израђевинама накит заузима посебно место, највише због своје вишезначности (Бикић 2010, 33). Квалитет материјала од којег је накит направљен као и вештина израде говоре о степену развоја привреде једне земље у одређеном историјском периоду, док је уметнички израз накита везан за степен културне развијености. Одабрани комади накита често говоре о самом власнику, када носе неки његов хералдички знак, поруку или лично име, док омиљени украс или цитат из јеванђеља говоре о побожности или сујeverју (Бикић 2010, 89). Кроз симболику накита може се сагледати пресек једног одређеног сталежа или читавог друштва јер се ради о материјалу који поприма различите утицаје, одсликава културна кретања, као и трговачке везе (Радојковић 1969, 9; Маринковић 1993, 3). У историјско-друштвеним оквирима накит има већи значај него новац и на тај начин постаје најбољи индикатор социјалних промена (Зечевић 2006, 9).

Све врсте накита, било да он има више украсну или утилитарну функцију, могуће је посебно груписати у зависности од места на коме се носи. Тако посебну групу чини накит који се носи на глави (почелице и дијадеме, наушнице и минђуше, украсне игле за косу и мараму), у пределу врата и груди (огрлице и ланчићи), привесци на рукама (прстење и наруквице), као и накит који је превасходно чинио украсни део одеће или опреме (дугмад, делови појасних гарнитура или разних врста ремења – копче/запоњи, тј. пређице, пафте или апликације) (Зечевић 2006, 27).

Уз прстен, наушнице или минђуше представљају омиљену врсту украса (Бикић 2010, 89), међутим, за разлику од прстена, оне нису поседовале тако слојевиту симболику значења и намена (Гајић 2018, 49), те је разумљиво да је и украс на њима био сведен на декоративни мотив, орнамент, а ређе композицију магијског карактера (Радојковић 1969, 83). Био је то најзаступљенији накит који је чинио део сложеног украса главе, особеног како за владарке и властелинке, тако и за становништво села и урбаних средишта, а ношене су и самостално, као свакодневни украс (Бикић 2010, 92). У првом тренутку свога настанка минђуша је везана за уво и ушну шкољку, да затим кружи око тога места, диктирана размерама и наменом: на уву или кроз уво, на марами или према слепоочницама, на ланцу спуштеном до висине ушних шкољки или скоро до рамена (Радојковић 1969, 83–84). Бројност ове врсте накита потврђују и архивски извори који их називају *cercelle* или *verchillo* или обоци. Како им је назив исти за све типове, дубровачки писар их разликује по стилу израде и дели их на: српске, бугарске, влашке, латинске и оне из Валоне. Уз њих, да би се означиле како су се носиле, помињу се разне врсте ланчића/гривни/верижица, *cadena*, *catanella*, *rigoletto*, сребрни гајтани (Радојковић 1969, 40–41; Ђуровић 2012, 15). У периоду турске доминације често се срећу колутасте наушнице – обоци, „прекомерне величине”, како их описује француски путописац кроз нашу земљу, Филип Дифрен. Због своје тежине поједини парови ових наушница повезани су сребрном траком, која је ишла преко темена главе. Познате у средњовековној терминологији и под именом *cercelli rotundi sclavici* оне приказују пример прерастања једног типа накита, омиљеног у вишим феудалним круговима касног средњег века у народни накит 16. и 17. века (Перишић et al. 1981, 51). Луксузни велики обоци који се помињу у документима и које видимо приказане на фрескама нису се сачували комплетни до данашњих дана. Из 17. века потиче неколико пари округлих наушница које су међусобно биле спојене ланцем од плетене жице, док се на споју два ланца налазила розета (Радојковић 1969, 214).

Прстење, у зависности од облика, величине и декорације, имало је различита својства: украсна, магијска, симболична, статусна, функционална (Бикић 2010, 89). Много израђивано и ношено, имало је многоструки значај у животу средњовековног човека: да га украси, укаже на његову важност, сачува га од зла, мистично га споји са другом личношћу (венчано) или му послужи као печат. Поменута својства одражавала су се и у облику и орнаментици прстена (Котарац 2007, 57; Дармановић, Кулаши 1998, 11). Основни облик прстена се врло мало суштински мења од антике, кроз средњи век, па све до новог века. Карика као део прстена (уједно и најједноставнији тип прстена) вековима се није мењао у погледу облика, који је кружни, док у профилацији и пресеку има различитих варијанти које су променљиве, као и глава прстена. Сам облик и тип прстена одређени су његовом наменом, док се занатско-уметнички донети и утицаји читавају у техничкој изради и декорацији, те су орнамент и композиција елементи кроз које се може читавати дух времена у којем је прстен настао (Радојковић 1969, 32, 78; Миленковић 1995–1996, 145).

Народном музеју Ниш примерке накита о којима ће бити речи у следећим редовима поклонио је Живко Димитријевић из Ниша 1969. године. У инвентарној и улазној књизи наглашено је да ови предмети потичу с Косова и Метохије, нажалост, ближе одреднице нису забележене. Ради се о бобици са гранулама правоугаоног облика са привеском у облику турбана (кат. бр. 1, Т. I, сл. 1) и три прстена са равном главом, од којих један има главу у облику шестолатичне розете (кат. бр. 2, Т. I, сл. 2), један овалну главу (кат. бр. 3, Т. I, сл. 3), док један примерак има главу у облику осмоугаоника (кат. бр. 4, Т. I, сл. 4).

Бобица са гранулама правоугаоног облика

Бобица са гранулама правоугаоног облика са привеском у облику турбана представља тип који је и по облику и по декорацији понео турске елементе (кат. бр. 1, Т. I, сл. 1). Осим карике, цела површина и ивице украшене су филиграном и гранулацијом. Такав тип наушница развија се из алки с причвршћеним вертикалним привеском (Гајић 2018, 57). Схема саме композиције говори нам о еклектичном споју старијег облика са додатком декоративних елемената тренутног естетског поимања. Пренатрпаност и декоративност у орнаментици, масивном формату и начину извођења указују на локалног мајстора, који у недостатку креативности и идеја, аутохтоним локалним традиционалним облицима додаје елементе блиске примењеној уметности и стилу који је владао у то време (Иванић 1995, 9). Наушнице турског периода, од 15.

до 18. века, пружају податке о непрекидности старих облика, прилагођених новим друштвеним и економским условима у којима се још увек разазнају средњовековни узори (Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 34).

Аналогије налазимо у Народном музеју Србије, где се чува неколико примерака овог типа бобица са гранулама без података о месту налаза, датовањих у период 17. века (Иванић 1995, 74–76, кат. бр. 228–233). Идентични налази чувају се у Музеју примењене уметности, а пореклом су с Косова и датовани су у 15, односно 17. век (Радојковић 1969, 354, Т. 159, 160; Гајић 2018, 57, кат. бр. 95, 96). У Народном музеју Ужице сличан примерак датован је у период 15–16. века (Јовић и Ђајић 2020, 7, 30, кат. бр. 4). У Музеју Понишавља чува се сличан налаз који је временски опредељен у 15–16. век (Трајковић 2003, 48, кат. бр. 148). Аналогије ван Србије налазимо у околини Скопља у примерцима датованим у 15. век (Манева 1992, 61, Т. 29, С/5; Бабић 1974, 33, кат. бр. 38, сл. 38), као и у Бугарској, тачније Главановцима, где је сличан налаз временски опредељен у 17. век и припада школи хипровачког златарства (Сотиров 1984, ил. 92).

Пуноливено прстење са равном главом

Прстење са равном главом води порекло од античких облика, хеленистичких и римских. Античко прстење је претежно украшено гравираним мотивима и натписима, а честа је и употреба украсног стакла или гема. И рановизантијски златари израђују сличне врсте, на којима се, осим декоративних мотива, јављају још и натписи, као и представе карактеристичне за вереничко прстење. Такви примерци су веома бројни у средњовековном накиту са подручја Србије. Међутим, они се не одликују великом разноврсношћу ни у типолошком, ни у декоративном погледу. Продукција готово неизмењених облика уочава се и касније, у раздобљу од 9. до 15. века (Бикић 2010, 93–94). Крајем 14. и почетком 15. века јавља се прстење на чијој се глави, односно њеној површини урезају фантастичне животиње и птице или знаци који подсећају на хералдичке. Овај тип прстења био је распрострањен у Босни и Србији током 15. века и послужио је за узор каснијем прстењу 16. и 17. века (Милутиновић 2008, 84).

Сребрни примерак из средњовековне збирке Народног музеја Ниш са широком кариком тракастог пресека и главом у облику шестолатичне розете има високи перфорирани врат. Украсни елемент у централном делу главе тешко се идентификује – асоцира на стилизоване главе птице (кат. бр. 2, Т. I, сл. 2). Крајем 15. века, врат овог типа прстења је још више потенциран перфорацијама кроз средину, а глава је опет истакнута, најчешће у виду

стилизоване розете, тако да цео прстен делује масивно и гломазно у односу на минуциозно властелинско прстење из претходних деценија. Степенаста профилација рамена постаје још наглашенија и почиње већ од врата, који је сада широк и масиван (Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 47). Аналогије налазимо у Народном музеју у Пожаревцу, где се чува примерак датован у 14–15. век (Миленковић 1995–1996, 141; Ћоровић-Љубинковић 1975, 171). Скоро идентичне примерке налазимо у Музеју града Београда. Налаз из Јевремове улице у Београду доказао је да се овај тип прстена користио крајем 15. или почетком 16. века и на ужем подручју Београдског градског насеља (Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 46–47, 107, кат. бр. 440, 441, 442, Т. XII/4, 5, 6). Примерци оваквог облика аналогни нашем чувају се и у Музеју примењене уметности и датовани су у 15. век. Један је пронађен на територији Косова и Метохије, док је налазиште другог непознато (Радојковић 1969, 354, Т. 149, 150; Миловановић 1985–1986, 151, кат. бр. 388, Гајић 2018, 107–109, кат. бр. 70, 71, 72). Аналогије налазимо и у Народном музеју Србије, где су обликом слични или идентични примерци датовани у период 15–17. века. Порекло ових прстена углавном се везује за јужну Србију и Косово (Милошевић 1990, 142–147, кат. бр. 218, 229–231, 233–234; Иванић 1995, 22–25, кат. бр. 35–43). Сличан примерак налазимо и у Народном музеју у Крушевцу, чије је време употребе било у 16. веку (Чађеновић 2000, 283, кат. бр. 45, Т. III/25). У Музеју Понишавља чува се обликом сличан налаз датован у 15. век, из околине Димитровграда (Трајковић 2003, 53, кат. бр. 207). Аналогије налазимо и ван наших граница, у Македонији, на локалитету Демир Капија (Манева 1992, 162, кат. 31/131, Т. 95, 31/131).

Крајем средњег века, односно крајем 14. и током 15. века, појављује се једна група скромног, тзв. народног накита, који се ради по угледу на средњовековно прстење, али са знатно редукованим украсима и кружном или овалном главом која са доње стране има дубоке зракасто распоређене урезе (Иванић 1995, 8). Узори са којих су коришћени мотиви били су доста различити: сликана декорација књига и зидних површина цркава, тканине са Истока и са Запада, радови у сребру, илуминирани рукописи. Поред нових, коришћени су и стари мотиви, розете, ромб итд. (Милутиновић 2008, 85). Примерак из средњовековне збирке Народног музеја Ниш састоји се од кружне карике, која је са доње стране украшена зракастим урезима, и главе овалног облика, уоквиреном двоструком линијом, док је обод украшен лунуластим фризом (кат. бр. 3, Т. I, сл. 3). Такви примерци су чести у музејским збиркама те можемо претпоставити да су пред крај позног средњег века били изузетно омиљени и да су зато и прављени у већим количинама

за трговину. Такви примерци чувају се и у Музеју града Београда, где су датовани у период 14–16. века (Бајаловић Хаци-Пешић 1984, 47, кат. бр. 372, 414, 568, Т. XI/6,7, Т. XLV/2). Слични примерци чувају се у шабачком музеју и датовани су у период 14–17. века (Милутиновић 2008, 85–86, кат. бр. 11, 56, 80). Аналогије налазимо и у Народном музеју Србије, где је прстење овог типа коришћено у периоду 14–16. века (Иванић 1995, 31–33, кат. бр. 68, 69, 72; Милошевић 1990, 63, кат. бр. 24). У Пожаревцу налазимо обликом сличне примерке из 14. века (Миленковић 1995–1996, 138–140, кат. бр. 45–46, сл. 45–46). У лесковачком музеју сличан прстен датован је у 15–16. век (Јовић 2004, 55, кат. бр. 9). У Музеју Понишавља чува се аналоган примерак датован у 14–15. век (Трајковић 2003, 53, кат. бр. 207). У Прилепу су приликом археолошких истраживања локалитета Маркови Кули и у Цркви Светог Атанаса и Светог Николе слични примерци датовани у период 14. века. Такође, аналогије налазимо на средњовековној некрополи Прилепа, где су такви примерци коришћени током позног средњег века (Манева 1992, 200, кат. 57/22, 58/32, 33, 62/2, 3, 65/13, Т. 89, 58/32, 33, 62/2, 3, 65/13, Т. 95, 57/22). У музеју Славоније у Осијеку чува се сличан примерак датован у 17. век (Radić 2009, 131, kat. br. 13).

Прстен са главом осмоугаоног облика (кат. бр. 4, Т. I, сл. 4), као и претходна два примерка, направљен је од сребра. На осмоугаоној глави прстена урезан је натпис и делује да је мајстор искористио класичан средњовековни облик прстена и додао натпис, који је оштећен, те је тиме отежана његова дескрипција. На ободу главе урезан је геометријски мотив украшен нијелом. Група прстења са осмоугаоном главом на којој се налази лав, крин, хералдички знак, натпис или нешто слично, нађеног појединачно од косовско-метохијске области преко Босне до Приморја, потиче из готског златарства овог периода (Радојковић 1969, 196). У Сашкој цркви на Новом брду приликом археолошких истраживања пронађен је сличан прстен (Зечевић 2006, 195, кат. бр. 171). Слично прстење потиче из јужне Србије, док је за два примерка непознато место налаза (Милошевић 1990, 116–117; Бајаловић Хаци-Пешић 1984, кат. бр. 392, Т. VIII/2). Аналогије налазимо и у Народном музеју Србије, где је овакво прстење датовано у период 15–17. века (Иванић 1995, 35, кат. бр. 82). Обликом слични примерци чувају се у музеју у Пожаревцу и датовани су од 12. до 15. века (Миленковић 1995–1996, 130, 139, кат. бр. 16, 44, сл. 16, 44; Миловић 1999–2000, 293, Т. II/8). У Народном музеју у Лесковцу (Јовић 2004, 58, кат. бр. 15) и у новопазарском музеју за овакво прстење претпостављено је време употребе током периода 15–16. века (Био-рац 1999, 155, 161, сл. 1).

Закључна разматрања

Овај рад се бави обрадом и анализом четири предмета који су похрањени у средњовековној збирци Народног музеја Ниш, а потичу са територије Косова и Метохије. Нишком музеју поклонили их је извесни Живко Димитријевић 1969. године. Због тога што сви налази потичу из археолошки непознатих контекста, али и чињенице да су сви предмети дуготрајно употребљавани, у неким случајевима и по неколико стотина година, јавила се објективна потешкоћа у њиховом прецизнијем хронолошком детерминисању. На основу домаће и стране литературе направљен је покушај да се кроз дескриптивну и компаративну стилско-типолошку, односно типо-хронолошку анализу омогући групно упоређивање са већ познатим и објављеним покретним налазима овог типа.

Прстење касног средњег века прави се од квалитетнијег материјала, а техника рада се све више усавршава. Гравирање достиже завидну занатску вештину, на глави и рамену прстења урезају се сложене цветне и геометријске композиције, минијатурних облика, састављене од мотива који се јављају и у другим гранама уметности и примењене уметности – на илуминираним рукописима, у орнаментици фреско-сликарства, на текстилу и у дрворезу, па се и на прстењу могу лако пратити све промене у стиливима украшавања од 13. до 15. века, па и даље (Бајаловић Хаџи-Пешић 1984, 45). У 12–13. веку Срби, као и остали Словени, прихватају облик византијског (па тиме и старог римског прстења) и у знатној мери га копирају. Од друге половине 13. до средине 14. века ствара се српски стил, који представља сублимацију источних и западних утицаја. У првој половини 14. века, заједно са византијским, у српско златарство улазе и исламски елементи. Преплет, уплитање ситних животиња и птица у биљни орнамент, арабеска и други источњачки мотиви јављају се све више на радовима српских златара од почетка 14. па све до средине 15. века (Радојковић 1966, 28). Међутим, у овом периоду ипак се запажа јачи утицај византијског прстења, како у облику тако и у декоративним мотивима. Утицај готских струјања преко Котора и Дубровника, који се уочава на почетку 13. века у облику и појави хералдичких мотива и фантастичних животиња, доминантан ће постати тек у другој половини 14. и трајаће до краја 15. века (Радојковић 1969, 68–70, 170; Русалић 2017, 46). Проучавајући уметност 16. века, посебно златарство, стичемо утисак о једном стилу који влада на читавом подручју Османског царства, условљен политичким збивањима у турској историји. Тај стил формира се под утицајима источњачких уметности, не само у нашим крајевима већ и на целом Медитерану, а има одјека и у западноевропским земљама. Стил нов и за турску уметност створен је под

утицајем двеју великих култура – персијске и италијанске. Тај стил у турској уметности огледа се и у српском златарству 16. века (Радојковић 1966, 82). Под утицајима нових струјања из Турске српски златари, а нарочито они из косовско-метохијских радионица прихватају веома брзо нове импулсе са стране комбинујући старе облике са новим декоративним мотивима. То траје све до прве половине 17. века, када се губи осећај за композицију и фигуру, а на његово место долази орнамент који се најпре преплиће са фигуралним представама, а затим постаје доминантан, те се цела композиција потчињава декоративном мотиву (Радојковић 1966, 83).

У 16. и 17. веку наушнице прате старе облике наушница, само у увећаном облику, док је прстење у овом периоду претрпело измене које су нарочито потенциране у 17. веку. Глава прстена је истакнута а на њој се појављује натпис или орнамент, као и на прстењу 13. и 14. века. На прстењу рађеном за Турке исписују се изреке из Курана, а на нашем инвокације или стилизоване фигуре светаца или ратника. У току 16. и 17. века глава прстена се проширује, да би крајем 17. века добила увећан облик (Радојковић 1966, 103–104).

Једини примерак бобице са гранулама и привеском у облику турбана из средњовековне збирке Народног музеја Ниш по својим стилским особинама не може се сместити с великом прецизношћу у одређено време јер су неки елементи на њој типични за средњи век, али исто тако и за период 16. и 17. века. Декоративни мотиви на њима везују их за почетице нађене у Босни, а оне су датоване у 13–14. век (Радојковић 1969, 215). По Б. Радојковић, такав тип наушница коришћен је у периоду 15. века, док је М. Гајић за исте наушнице мишљења да су се употребљавале у 17. веку. Наиме, сама композиција говори нам о комбинацији старих облика с новим елементима и додавањем оних који су карактеристични за турски накит, што индицира датовање овог комада накита у период 15–16. века.

Прстен с главом у облику шестолатичне розете одговара општој концепцији прстења са цветеликом главом и садржи све елементе који га могу датовати у 15. век, међутим, како се овај тип прстења користи и током 16. и 17. века, стварајући варијанте у обликовању карике, то се цела ова група датује касније него што је оно у ствари по мишљењу Б. Радојковић (Радојковић 1969, 206). Прстен овалног облика главе тип је који се појављује током 14. и 15. века и сврстава се у тзв. народни накит, који траје све до 18. века (Милутиновић 2008, 85), с тим да за наш примерак можемо да претпоставимо време коришћења током 14–16. века, на основу аналогича. Средњовековна техника нијелирања се губи у 16. веку, а потпуно нестаје у 17. веку, када се појављује сават техника (Радојковић 1966, 102). Из тог разлога за

примерак са осмоугаоном главом прстена са оштећеним и нечитким натписом и траговима нијела претпостављамо време употребе у периоду 16–17. века. Примерци са осмоугаоном главом у наше крајеве приспели су највероватније посредством Которана и Дубровчана, да би каснији мајстори додали и своје мотиве, што је случај са нашим примерком (Радојковић 1966, 197).

Српско средњовековно златарство се још јаче распламсало средином 16. века, када се осећа извесно смирење у српским земљама (Радојковић 1962, 58). На територији српске државе настављају да раде и оне радионице које су радиле и за време српске самосталне државе, али се у местима које помажу Турци стварају и нове. Све тадашње радионице се могу поделити у две групе: прва група златара, већином анонимних, ради за сеоско становништво накит и кућне потребе, најчешће од лошег сребра или легуре која има мали проценат сребра, док друга група има за наручиоце имућне људе и Цркву, који траже од израђеног предмета нешто више. По своме облику накит је гломазнији и неспретнији од оног средњовековног, али су у суштини задржани стари средњовековни облици, док орнаментика и даље нагиње оној турској. Предмети друге групе су овде од квалитетног сребра, позлаћени и украшени филигранском жицом (Радојковић 1966, 50).

Област Косова и Метохије имала је посебних услова за развој златарства у 16. и 17. веку. У овим крајевима постојала је јака традиција израде накита јер се ту налазио чувени рудник сребра Ново Брдо (Зечевић 2006, 143; Радојковић 1966, 52). Међутим, у 14. и 15. веку Ново Брдо полако замире, а јављају се нови-стари златарски центри, Приштина, Пећ, Призрен, Ђаковица и Јањево (Фостиков 2016, 52, 58). У близини Новог Брда, Јањева, некада чувеном златарском центру, златари и даље раде, још увек под утицајем дубровачког златарства, али с новим турско-персијским мотивима, уклапајући их у једну целину и мирећи различита струјања. Златари из Јањева израђују сребрне предмете користећи се још увек рудницима сребра из околине. Поред предмета од сребра, они током 16. и 17. века израђују и накит употребљавајући емајл, али не жичани, већ издубљеног типа. У 17. и 18. веку делатност јањевских златара свела се на прављење прстенова, те су због тога и прозвани и прстенције. Призрен је био још један од златарских центара на Косову и Метохији током 16. века, пошто се један његов део назива кујунџијском махалом. Из 16. века није било могуће ухватити и препознати радове призренских мајстора, док су се из 17. века сачували делови накита који по стилским особинама одговара потпуно турском накиту из тог периода. Хришћански златари, а нарочито „латини” били су веома добри познаваоци скупочене технике филиграна и гранулације (Радојковић 1966, 53, 54; Радојковић 1962, 76).

Типови накита којима се бави овај рад били су распрострањени по целој територији Косова и Метохије, те је тешко одредити место где су настали. Највећим делом су то радови непознатих занатлија, који се углавном нису потписивали, те их је могуће реконструисати само по специфичности-ма које се јављају на групама предмета везаних за читаву област (Радојковић 1966, 152). За наше предмете бисмо могли само са сигурношћу да констатујемо да потичу из косовско-метохијске радионице. Ближа одредница није могућа, али бисмо с великом опрезношћу могли да претпоставимо да су ове примерке израдили мајстори у Јањеву или Призрену.

Презентовани материјал, на основу својих технолошко-типолошких карактеристика, временски је датован у период од 14. до 17. века. Ближа одредница није могућа јер се ради о предметима без контекста, али свакако овај материјал представља део фонда средњовековне збирке Народног музеја Ниш и с обзиром на то да се ради о необјављеном материјалу, завређује пажњу уже стручне, али и шире јавности.

Каталог

1. Бобица са гранулама

15–16. век

Сребро, позлата, ливење, аплицирање, филигран, гранулација

Дужина бобице 4,5 цм, ширина бобице 2,6 цм, дужина привеска 2,7 цм, тежина 12,0 г

Косово и Метохија, непознато налазиште

Инв. бр. 341/Св

Бобица са гранулама са кружном кариком уједначене дебљине. На отвореном делу карике налази се танка квадратна плочица која је украшена низом гранулираних зрна и на чијим се крајевима и на средини налази по један кружни израштај. Испод ове плочице наставља се привесак дугуластог облика који подсећа на турбан. Цео украс на привеску изведен је такође од ниски гранулираних зрна, само што су оне постављене вертикално, те на тај начин прате облик привеска. Привесак се на слободној, доњој страни завршава у кружну плочу. Површина и ивице украшене су филиграном и гранулама.

Необјављено

Аналогије: Радојковић, Б., *Накит код Срба од XII до XVIII века*, 354, Т. 159, 160; Иванић, Б., *Накит из Збирке Народног музеја у Београду од 15. до 19. века*, 74–76, кат. бр. 228–233.

2. Прстен

15. век

Сребро, ливење, урезивање

Пречник главе 2,0 цм, пречник карике 2,1 цм, тежина 20,0 г

Косово и Метохија, непознато налазиште

Инв. бр. 339/Св

Масивни сребрни прстен, са тракастом кариком полукружног облика која на дну има пластичну четворолисну розету. Са унутрашње стране карика је равна, док су на спољној страни рамена профилисана степенасто са три испуста и украшена паралелним урезима. Врат прстена, са унутрашње стране вертикално је перфориран на два места. Глава прстена изведена је у облику шестолатичне розете, у коју је урезан шестолисни цвет оивичен двоструком линијом. Украсни елемент у централном делу главе тешко се идентификује – асоцира на стилизоване главе птице. Сегменти изнад геометријских мотива испуњени су урезаним паралелним цртицама.

Необјављено

Аналогије: Бајаловић Хаџи-Пешић, М., *Накит VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, Т. XII/4–6, XLIII/3,4; Милошевић, Д., *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, 63, кат. бр. 24.

3. Прстен

14–16. век

Сребро, ливење, лемљење, урезивање, нијело

Дужина главе 1,5 цм, ширина главе 1,2 цм, пречник карике 2,3 цм, тежина 8,0 г

Косово и Метохија, непознато налазиште

Инв. бр. 340/Св

Сребрни прстен са кружном кариком изнутра равном, а споља полукружном, која се благо шири према глави, с којом је спојена лемљењем. Ивица главе овалног је облика и уоквирена је двоструком линијом, док је обод украшен лунуластим фризом. Са доње стране главе изведени су зракасти урези. У централном делу главе површина је подељена у три поља помоћу хоризонталних удвостручених линија. Средње поље је украшено низом линија које формирају три колоне. Бочно, на крајевима се налазе по две косо постављене цртице које се на средини савијају. Украс периферних поља изведен је такође урезаним косим линијама.

Необјављено

Аналогије: Бајаловић Хаци-Пешић, М., *Накит VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, 47, кат. бр. 372, 414, 568, Т. XI/6, 7, Т. XLV/2; Манева, Е., *Средновековен накит од Македонија*, 200, кат. 57/22, 58/32, 33, 62/2, 3, 65/13, Т. 89, 58/32, 33, 62/2, 3, 65/13, Т. 95, 57/22.

4. Прстен

16–17. век

Сребро, ливење, лемљење, урезивање

Дужина главе 1,8 цм, ширина главе 1,5 цм, пречник карике 1,9 цм, тежина 7,0 г

Косово и Метохија, непознато налазиште

Инв. бр. 338/Св

Сребрни прстен са кариком која се незнатно шири према глави и у том делу је украшена ситним урезима. Карика је споља равна, а изнутра заобљена. Глава је осмоугаоног облика са зракасто изведеним урезима с доње стране. Само поље главе подељено је трима вертикалним линијама. Два средња простора имају натпис у негативу који је оштећен и тешко читљив, док су бочни простори украшени урезаним линијама. На ивици главе урезан је геометријски мотив украшен нијелом.

Необјављено

Аналогије: Миленковић, М., *Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу*, 130, 139, кат. бр. 16, 44, сл. 16, 44; Миловић, О., *Преглед откупљеног накита у средњовековној збирци Народног музеја у Пожаревцу*, 293, Т. II/8.

БИБЛИОГРАФИЈА

Бабик, Б. 1974. Средновековно културно богатство на СР Македонија, *Посебни издања 1*, Прилеп: Центар за истражување на старословенската култура.

Бајаловић Хаци-Пешић, М. 1984. *Накит VIII–XVIII века у Музеју града Београда*, Београд: Музеј града Београда.

Бикић, В. 2010. *Византијски накит у Србији – модели и наслеђе*, Београд: Археолошки институт.

Биорац, С. 1999. Прстење од XVI до XIX века из збирке музеја „Рас“, *Новопазарски Зборник* књ. 23: 155–162.

Гајић, М. 2018. *Класично и симболично – прстење и минђуше од антике до средњег века*, Београд: Музеј примењене уметности.

Дармановић, М. и Кулаши, С. 1998. *Накит и златовез Косова и Метохије*, каталог изложбе, Приштина: Народни музеј.

- Ђуровић, И.** 2012. *Средњовековни накит из збирки Народног музеја Крагујевац*, Крагујевац: Народни музеј.
- Зечевић, Е.** 2006. *Накит Новог брда из Археолошке збирке позног средњег века*, Београд: Народни музеј.
- Иванић, Б.** 1995. *Накит из Збирке Народног музеја у Београду од 15. до 19. века – Каталог збирке Уметност под турском влашћу*, Београд: Народни музеј.
- Јовић, С.** 2004. Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Лесковцу, *Лесковачки зборник XLIV*: 47–63.
- Јовић, Р. и Ђајић, М.** 2020. *Накит кроз време, непролазна лепота и мајсторство*, каталог изложбе, Ужице: Народни музеј.
- Котарац, М.** 2007. Средњовековно прстење из збирке Народног музеја у Чачку, *Зборник радова Народног музеја XXXVII*: 49–67.
- Манева, Е.** 1992. *Средновековен накит од Македонија*, Скопје: Републички завод за заштита на спомениците на културата Скопје.
- Маринковић, С.** 1993. *Накит из збирке Народног музеја Зрењанин*, каталог изложбе, Зрењанин: Народни музеј.
- Миленковић, М.** 1995–1996. Прстење браничевске области из Народног музеја у Пожаревцу, *Vitinašivm* 10: 125–146.
- Миловановић, Д.** 1985–1986. *Уметничка обрада неплеменитих метала на тлу Србије од позне антике до 1690. године*, Београд: Музеј примењене уметности.
- Миловић, О.** 1999–2000. Преглед откупљеног накита у средњовековној збирци Народног музеја у Пожаревцу, *Гласник САД* 15–16: 287–296.
- Милошевић, Д.** 1987. *Накит од XII до XV века из збирке Народног музеја*, Београд: Народни музеј.
- Милутиновић, С.** 2008. *Збирка прстења у Шабачком музеју*, *Museum* 9: 77–108.
- Перишић, С., Бојовић Д., Хаџи-Пешић, М., Маринковић, З.** 1981. *Накит из збирки музеја града Београда*, каталог изложбе, Београд: Музеј града Београда.
- Radić, M.** 2009. Prstenje i geme 14–17. st. u muzeju Slavonije Osijek, *Osječki zbornik* 29: 123–134.
- Радојковић, Б.** 1962. *Старо српско златарство*, Београд: Завод за издавање уџбеника Народне Републике Србије.
- Радојковић, Б.** 1966. *Српско златарство XVI и XVII века*, Нови Сад: Матица Српска – одељење за ликовне уметности.
- Радојковић, Б.** 1969. *Накит код Срба од XII до XVIII века*, Београд: Музеј примењене уметности.
- Русалић, Д.** 2017. *Традиционалне технике израде накита као део нематеријалног наслеђа Србије*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду.
- Сотиров, И.** 1984. *Чипровска златарска школа*, Софија: ДИ „Септември”.
- Ђоровић-Љубинковић, М.** 1950. Налаз код Добрице у Банату, *Научни зборник Матице Српске* 1: 250–257.
- Ђоровић-Љубинковић, М.** 1975. Представе грбова на прстењу и другим предметима материјалне културе у средњовековној Србији, *Зборник радова о кнезу Лазару*: 171–183.

Фостиков, А. 2016. *Занатство у средњовековној Србији*, Докторска дисертација, Универзитет у Београду.

Чађеновић, Г. 2000. Средњовековно прстење у Народном музеју у Крушевцу, *Гласник САД* 15-16: 275–286.

Slobodan Mitić

National Museum in Niš

**ACCIDENTAL FINDINGS OF JEWELLERY FROM THE
TERRITORY OF KOSOVO AND METOHİJA FROM THE MEDIEVAL
COLLECTION OF THE NATIONAL MUSEUM IN NIŠ****Keywords:** *Niš, Kosovo and Metohija, Middle Ages, rings, earring*

This paper deals with the processing and analysis of four objects that are kept in the medieval collection of the National Museum in Niš, and come from the territory of Kosovo and Metohija. It is interesting to note that all of these objects were a gift from a certain Živko Dimitrijević, which suggests that it was either a hoard or family heirloom, hidden in difficult times and brought to Niš. Due to the fact that all finds come from archeologically unknown contexts, but also that all items had been used over a long period of time, in some cases for several hundred years, an objective difficulty arose in their more precise chronological determination. By using Serbian and foreign literature, an attempt was made to overcome this problem, that is to say, by comparing our examples and published ones, which came from closed archaeological units, certain chronological frameworks were obtained that indicate that these objects were used during the Middle Ages and the New Age. The material discussed here is a part of the medieval collection of the National Museum in Niš, and given the fact that it hasn't been published before, it certainly deserves the attention of experts, as well as the general public.

1

2

3

4

- T. I** 1. Бобица са гранулама и привеском у облику турбана;
2. прстен са главом у облику шестолатичне розете; 3. прстен са овалном главом;
4. прстен са осмоугаоном главом (фото: Ж. Цајић)

- Pl. I** 1. Bead with granules and pendant in the form of a turban;
2. ring with a head in the form of a six-petal rosette; 3. ring with an oval head;
4. ring with an octagonal head (photo: Ž. Cajić)